

La Societat Filosòfica de Barcelona (1815-1821)

Carles Puig-Pla

Universitat Politècnica de Catalunya
carles.puig@upc.edu

Paraules clau: Societat Filosòfica, Joaquim Llaró i Vidal, Pere Vieta i Gibert, Bonaventura Carles Aribau, *Semanario Erudito*, Barcelona segle XIX.

Descripció¹

La Societat Filosòfica, com es va autodenominar, va ser una reunió de joves que es va constituir a casa de Josep Oliveró al carrer Monach [carrer d'en Mòneg?] 35 de Barcelona el dia 11 de juliol de 1815 i que va ser activa fins l'any 1821. La seva fundació va ser el resultat d'unes converses i canvis d'impressions entre un grup de joves estudiosos, iniciades el 20 de desembre de 1814. Els membres inicials de la Societat Filosòfica de Barcelona eren molt joves alguns eren gairebé adolescents, tenien entre 15 i 20 anys. Entre els promotors i fundadors hi trobem *Joaquim Llaró i Vidal (1796-1824)*, *Antoni Monmany i Albornà (1797-1861)*, *Josep Oliveró*, *Bonaventura Carles Aribau i Farriols (1798-1862)*, *Francesc Puig i Buscall* i també *Josep Vehil*. Havien començat a esbossar els estatuts de la societat el 17 de gener de 1815, estatuts que Monmany va llegir en la sessió inaugural que va presidir com es pot saber gràcies a l'*Acta de instal·lació de la Sociedad Filosòfica*.

En el prelude dels seus estatuts s'explicava que “algunos amantes de la Ilustración pensaron establecer una reunión, en que adelantando sus conocimientos pudieran fortalecerse y ejercitarse en las cuatro facultades de Metafísica, Física, Oratoria y Poesía”. Entre altres temes, els estatuts estipulaven que hi haurien quatre seccions o direccions: Metafísica, Física, Oratòria i Poesia (art.4) i establien els càrrecs de president, vicepresident, secretari i bibliotecari (art. 16). A les sessions, després d'una molt breu intervenció del president, s'havia de llegir el resum de la sessió precedent i del *Semanario*, un setmanari on es preveia que cadascú podia publicar els seus pensaments, i es passava a la lectura de les memòries o dissertacions corresponents a les direccions que tocava; després, el dissertant contestava les preguntes dels socis. La dissertació s'arxivava i es feia un resum de la sessió; A més, es tractava d'allò que feia referència a la Societat, com ara propostes de lleis, lectura de súpliques, informes, etc. (art. 26). L'idioma dominant a la Societat era el castellà (art. 53) i per a ser admès calia saber el llatí i tenir coneixements de la direcció a la qual es volia pertànyer (art. 128).

¹ Aquest treball va ser el resultat d'una sol·licitud que em va fer l'Ateneu Barcelonès dins del *Projecte Almirall. Portal de pensament i cultura del segle XIX* que aquesta entitat impulsava amb el suport del GEHCI, la Biblioteca de Catalunya, l'ETSEIB (UPC), el Consorci de Biblioteques Universitàries de Catalunya i el Ministeri de Cultura. El vaig lliurar l'any 2013. Tanmateix, atès que finalment el Projecte es va haver d'interrompre, diversos treballs de recerca que ja s'havien dut a terme i lliurat van quedar sense poder-se publicar. Per això, i després de parlar amb el responsable del projecte, vaig decidir donar-lo a conèixer. S'ha mantingut el text tal com es va lliurar en el seu moment; és per això que manté el mateix format i estructura, que bàsicament consistia en fer una descripció del subjecte, entitat o objecte estudiat i mostrar la seva projecció social o recepció, bàsicament, a Catalunya.

No es permetia plagiar en les dissertacions, en el *Semanario* o en qualsevol altra producció i es va reglamentar que qui ho fes, “se le descontará de la Sociedad como inhábil” (art. 51). Els socis no podien ser menors de 15 anys (art.129).

Des de bon començament els membres de la Societat Filosòfica van decidir formar una biblioteca (15 juliol 1815) i subscriure's al *Journal de Phisique* de París (9 agost 1815). D'altra banda, la Societat va publicar un *Semanario Erudito*, manuscrit, que tenia vuit pàgines en quart, el qual a partir del 16 d'agost de 1815 es va anomenar *Periódico Erudito*.

En la sessió d'inauguració, Vehil es va encarregar de l'oració inaugural on va elogiar la metafísica i ciències abstractes, mentre que Llaró, veritable ànima de la Societat Filosòfica, va pronunciar un *Discurso inaugural en elogio de la Física y Ciencias naturales*, tot assenyalant que “las utilidades particulares que se consiguen con el estudio de las ciencias naturales se hallan reunidas en la sola física” i que “la física dirige al artista en su gabinete, al químico en su laboratorio, al náutico en sus arriesgadas empresas, al astrónomo en sus desvelos, al médico en sus observaciones”. Després, Puig va defensar l'oratória i Aribau la poesia tot posant de manifest en la seva oració inaugural un tret que va caracteritzar molts dels membres de la societat, el seu interès per la poesia i la física: “Si la Poesía es la imitación de la naturaleza no tendrá menos afinidad con las otras ciencias que con la Física. La contemplación de la hermosura y orden de lo criado hace prorrumper al fisico en expresiones llenas de fuego y verdaderamente poéticas. Puédese esto examinar en cualquier obra de Física, y Sturm como el que más, ha sabido unir estas dos cualidades [...] La Física en la Poesía, dice Marmontel, es como la Anatomía en la Pintura”.

Els primers membres de la Societat van ser: Joaquim Llaró i Vidal, Antoni Monmany i Albornà, Josep Oliveró, Bonaventura Carles Aribau i Farriols, Francesc Puig i Buscall, Josep Vehil, Miquel Anton Martí i Cortada, Ramon Muns i Serinyà, Ignasi Savall i Gener, Joan Urell i Bañolas, Ignasi Santponç i Barba, Vicente Doderó i Montobio, Miquel Petrus i Bessa, Antoni Labrós i Ferrer, Joan Saboya i Gumà (4 d'agost 1815). Aviat, aquell mateix any 1815, s'afegiren socis nous com ara Marià Costa i Negre, Isidre Xampané i Cabré (11 d'agost), Ramon López Soler (1 de setembre) o Ramon Bandolet (26 de novembre).

Nou mesos i mig després de la constitució de la Societat, el 28 d'abril de 1816, es van reformar els estatuts i les quatre direccions van esdevenir llavors: 1) Ciències abstractes (metafísica, lògica i ètica); 2) Ciències naturals i exactes; 3) Ciències històriques i 4) Belles Lletres (oratória i poesia) (art.2).

Els socis preparaven i llegien discursos o memòries en les seves reunions. La ciència, i molt particularment la física experimental, va tenir una presència destacada en el tarannà de la Societat Filosòfica i una bona part de les memòries presentades pels seus membres en feren referència directament. Així, Llaró va llegir memòries sobre els globus aerostàtics, la naturalesa de la llum, els meteors aeris, l'òptica en general i les objeccions al sistema newtonià de la llum. Savall va dissertar sobre els fenòmens de diversió que presenta l'electricitat i sobre els progressos i la utilitat de la mateixa, la fixació de l'oxigen, l'aigua en estat de liquiditat i també sobre l'atracció. Aribau va llegir memòries relacionades amb l'elasticitat de l'aire en relació amb el baròmetre, la homogeneïtat de la matèria, l'objecte, progressos i aplicació de la mecànica, el contacte

molecular, o la màxima mesura comuna de dos o més termes literals. Urell es va centrar en el moviment continu, els principis constitutius dels cossos i els preliminars de la dinàmica.

Pel que fa a Ignasi Santponç i Barba (1795-1846) les seves dissertacions s'ocuparen de la suspensió del mercuri en el baròmetre, el calòric, l'aerometria en general i la història de l'aerometria. Monmany va presentar memòries sobre els àlcals fixos, el fluid magnètic, l'electricitat per contacte, la teoria del fluid elèctric i, en general, sobre la utilitat i el plaer de la física. Quant a López Soler va llegir memòries sobre la idea general de la cosmografia i les propietats de la Terra relacionades amb la longitud. Puig es va ocupar de la utilitat de las lleis newtonianes per a filosofar i Moret va presentar una dissertació sobre les propietats de l'aire.

En general el membres de la Societat Filosòfica llançaren moltes diatribes contra l'escolasticisme i el sistema aristotèlic; alguns ponderaven la física com a ciència no només útil sinó també “agradable i deliciosa” (Savall), d'altres feien al·lusió a la mecànica com a “enterament moderna” i esmentaven revistes científicotècniques de l'època com ara la *Bibliothèque Physico-Économique* de París (Aribau).

Naturalment, cal tenir present el context de l'època a Barcelona, quan, després de la Guerra del Francès, la Junta de Comerç de Barcelona no només va reobrir les escoles gratuïtes que tenia abans de la guerra, com ara la de química o la de mecànica, sinó que acabava de crear-ne una de nova el 1814: l'Escola de Física experimental dirigida per Pere Vieta i Gibert (1780-1856).

Entre els membres de la Societat Filosòfica trobem alumnes d'aquestes escoles que elogiaven en els seus escrits a professors com Agustí Yáñez i Girona (1789-1857) – professor de química- o Francesc Sanponç i Roca (1756-1821) – professor de mecànica. En particular, Pere Vieta, va ser constantment lloat per els membres de la Societat Filosòfica. I això no només en les dissertacions sinó que, per exemple, Llaró, Muns o Aribau li van dedicar poesies i odes, com “La ciencia propagada” d'Aribau. I és que, molts d'aquest joves varen ser alumnes de Vieta a les classes de Física experimental.

Els integrants de la Societat Filosòfica de Barcelona van treballar de forma molt intensa i continuada especialment els dos primers anys (1815 i 1816) i les seves activitats es van desenvolupar fins el 1821 quan es va dissoldre.

A principis de la dècada de 1820, els principals membres ja formaven part de l'Acadèmia de Bones Lletres (Muns, Ignasi Santponç, Aribau, López i Soler, Llaró, Monmany,...) o de l'Acadèmia de Ciències Naturals i Arts (Llaró, Monmany, Muns, Savall, Desprat...). Algunes de les seves memòries es van lliurar a la Biblioteca de la Reial Acadèmia de Ciències Naturals i Arts de Barcelona per a que quedessin dipositades allà, atès que tractaven assumptes relacionats amb el que es conreava a mateixa Acadèmia: “para que queden depositadas en ella, por tratar asuntos análogos a su instituto”. Gràcies a aquesta donació podem conèixer els interessos i treballs realitzats per els socis d'aquesta Societat en relació amb la ciència i molt especialment amb la física. D'altra banda, bona part de la documentació de la Societat (estatuts, actes) i també exemplars del *Periòdico Erudito* van quedar a l'Arxiu de l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona.

Recepció:

La projecció social de la Societat Filosòfica de Barcelona es va reflectir fonamentalment en la tasca que posteriorment van dur a terme alguns dels seus membres, els quals van contribuir a donar un impuls científic, literari i cultural renovat a la societat catalana de la seva època. Aquest impuls va ser conseqüència de l'entusiasme inicial que van sentir aquells joves membres de la Societat Filosòfica, un entusiasme que es va forjar en els anys immediatament posteriors a l'acabament de la Guerra del Francès. La seva empena es relaciona tant amb la fascinació que els va desvetllar els coneixements impartits a la nova Escola de Física experimental de la Junta de Comerç per Pere Vieta com amb la suggestió que va exercir en ells la filosofia i la literatura que arribava des d'àmbits cultes europeus.

El seu pensament es va divulgar a través de publicacions que uns quants dels mateixos membres van promoure. El seu mitjà inicial d'expressió, el *Periódico Erudito*, va publicar articles que no estaven signats o bé duïen pseudònims. Així, per exemple, Aribau signava com a Ubariso, Savall com a Silvio, Monmany era el Barón de Montana i López Soler usava el pseudònim de Lopecio. Aquest *Periódico Erudito*, escrit per els socis de la Societat Filosòfica, nois molt joves, alguns adolescents, que reflectien en els seus articles un punt de petulància i no massa originalitat, va esdevenir, tanmateix, una mena d'assaig d'*El Europeo*.

El Europeo va ser una revista setmanal que es va publicar a Barcelona, redactada en castellà, que va editar 28 números entre el 18 d'octubre de 1823 (primer número) fins el 24 d'abril de 1824 (darrer número). Els fundadors i redactors van ser Bonaventura Carles Aribau i Ramon López Soler (tots dos antics membres de la, llavors, recent desapareguda Societat Filosòfica), juntament amb dos emigrats liberals italians Fiorenzo Galli i Luigi Monteggia (piamontès) i l'anglès d'origen alemany, Carles Ernest Cook, que havia estat mestre de Mateu Orfila a Menorca.

El cercle d'*El Europeo*, presidit per Aribau que en va ser l'ànima, va mostrar entusiasme per la literatura anglesa i alemanya. Aquesta inquietud per seguir el moviment literari i científic de l'estranger, va fer que *El Europeo* fos una porta d'entrada del romanticisme a Catalunya. Oposada al neoclassicisme, la revista va exposar per primer cop la ideologia romàntica i va definir els fonaments del que més endavant seria l'escola romàntica catalana. En les seves pàgines va aparèixer un treball d'Aribau sobre les doctrines estètiques de Schiller, el primer que es va publicar a Espanya i, el mateix Aribau, des de la revista, exaltava Walter Scott com a primer romàntic.

El Europeo duia com a subtítol "*Periódico de ciencias, arte y literatura*". Aquesta interès per la ciència, la literatura i l'art (en el sentit ampli que se li donava a la paraula "art" a l'època, que incloïa també, i sobretot, la idea de tècnica) ja s'havia fet palès dos anys abans, en una altra publicació promoguda per Ignasi Santponç, un altre membre de la Societat Filosòfica. Santponç, que esdevindria advocat i catedràtic de dret natural, va dirigir el setmanari, *Periódico Universal de Ciencias, Literatura, y Artes*, publicat a Barcelona des del 6 de gener fins al 26 de maig de 1821. Va editar 21 números en total i, a més dels temes explicitats en el títol, s'ha de subratllar que a les seves pàgines es van publicar també estudis sobre la història del Regne d'Aragó i el Principat de Catalunya. Val a dir que, Ignasi Santponç era fill de Francesc Santponç i Roca,

professor de l'Escola de Mecànica de la Junta de Comerç, promotor i redactor de la primera revista tècnica de Catalunya *Memorias de Agricultura y Artes*. Aquesta darrera revista va publicar-se de 1815 a 1821, justament els mateixos anys d'existència de la Societat Filosòfica. A més, alguns dels membres de la Societat com Bonaventura Carles Aribau, Ignasi Santponç o Antoni Monmany, van ser també alumnes de l'Escola de Mecànica.

El 1828, Ignasi Santponç es va associar amb Narcís Menard i amb Aribau, que llavors era a Madrid, per traduir al castellà i publicar les novel·les de Walter Scott. En la traducció, a més d'Aribau, havien de col·laborar López Soler i Juan Nicasio Gallego. Pocs anys després, acabada la Dècada Ominosa, i amb l'adveniment del nou règim liberal a Espanya, Ramón López Soler (1799-1836) va posar-se al front d'una nova publicació ja que Antoni Bergnes de las Casas (1801-1879) va proposar-li que fos el director de *El Vapor. Periódico mercantil, político y literario de Cataluña*.

El Vapor va aparèixer el 22 de març de 1833 i es va publicar de forma trisetmanal inicialment (dimarts, divendres i dissabtes) fins el 10 de juny de 1834 (núm. 69), després va ser quadrisetmanal (dimarts, dijous, divendres i diumenges) fins el 30 de desembre de 1835 (núm.185) i, a partir de l'1 de gener de 1835, va ser diari (núm.1). López Soler va dirigir *El Vapor* fins l'estiu de 1835. Aquesta publicació va influir sobre el renaixement literari català. En particular el 24 d'agost del 1833 va publicar l'emblemàtica *Oda a la Pàtria* d'Aribau (que va aparèixer, de fet, amb el títol de *La Pàtria* i el subtítol *Trobes*). El poema estava escrit en català i tenia una qualitat literària que no s'esperaven els lectors de l'època. *L'Oda a la Pàtria* va establir i popularitzar el lligam entre llengua i pàtria que el romanticisme alemany equiparava. A Aribau se'l considera l'iniciador del moviment cultural de la Renaixença catalana i l'*Oda a la Pàtria*, marca simbòlicament l'inici de la mateixa.

Així doncs, aquell grup de joves de la Societat Filosòfica, amb el temps, va aconseguir donar un orientació al moviment literari que llavors s'iniciava i bona part d'ells es van implicar en el naixement del romanticisme català. Alguns van promoure o dirigir noves publicacions científiques i literàries, com Aribau, Santponç o López Soler; d'altres també van dedicar-se a tasques científiques relacionades amb l'àmbit de la física, com per exemple Joaquim Llaró que va ser substituït reial d'una càtedra de Filosofia a Cervera el 1818, per a la qual va adquirir instruments a la Junta de Comerç amb l'objectiu d'ensenyar física experimental; o Antoni Monmany, que va ser membre de l'Acadèmia de Ciències Naturals i Arts de Barcelona i director de la secció d'Electricitat i Magnetisme.

Bibliografia:

Fonts primàries

Arxiu de la Reial Acadèmia de Ciències Naturals i Arts de Barcelona, lligall "Societat Filosòfica de Barcelona (1815 à 1821)".

Memorias de Agricultura y Artes

Periódico Universal de Ciencias, Literatura, y Artes.

El Europeo. Periódico de ciencias, arte y literatura.

El Vapor. Periódico mercantil, político y literario de Cataluña.

Fonts secundàries

Diccionari (2012) *Diccionari biogràfic de l'Acadèmia de Bones Lletres*, Barcelona, Reial Acadèmia de Bones Lletres. Fundació Noguera.

Montoliu, Manuel de (1936) *Aribau i la Catalunya del seu temps*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.

Olives, Santiago (1947) *Bergnes de las Casas. Helenista y editor 1801.1879*, Barcelona, CSIC. Escuela de Filología

Parpal y Marqués, Cosme (1914) *Antecedentes de la Escuela Filosófica Catalana del siglo XIX*, Barcelona, Imprenta Comas y Portavella.

Ribalta i Haro, Jaume (2002) “Constitución Catalana y Cortes de Catalunya. Excerpta vuitcentista de Peguera a càrrec de Ramon López Soler”, *Revista de Dret Català*, 2, 11-119.

Sureda, Josep (1963) *La creació científica*, Palma de Mallorca, Editorial Moll.